

Flygtningenævnets baggrundsmateriale

Bilagsnr.:	148
Land:	Pakistan
Kilde:	Utrikesdepartment
Titel:	"Mänskliga rättigheter i Pakistan, 2006"
Udgivet:	6. marts 2007
Optaget på baggrundsmaterialet:	19. marts 2007

Utrikesdepartementet

Denna rapport är en översiktlig sammanställning över hur de mänskliga rättigheterna efterlevs, grundad på den svenska ambassadens bedömningar.

Rapporten kan inte ge en fullständig bild. Information bör sökas också från andra källor.

Mänskliga rättigheter i Pakistan 2006

ALLMÄNT

1. Sammanfattning av läget för de mänskliga rättigheterna

Situationen för de mänskliga rättigheterna i Pakistan förblir dålig. Våld, bristande rättssäkerhet, godtycklig myndighetsutövning och diskriminering av kvinnor och minoriteter är vanligt förekommande i det pakistanska samhället. Respekten för politiska och medborgerliga rättigheter brister.

Militärkuppen i oktober 1999 innebar ett flagrant brott mot den demokratiska processen i Pakistan. Genom nationella och regionala val 2002 återgick Pakistan formellt till civilt styre, men varken valen år 2002 eller lokalvalen hösten 2005 kan betecknas som fria eller rättvisa. Parlamentet har i efterhand "legaliserat" militärkuppen, stärkt presidentens befogenheter och medgivit att han fortsätter att samtidigt inneha posten som överbefälhavare. Sju år efter kuppen är militären fortfarande en dominerande politisk kraft i Pakistan.

I Pakistan förekommer såväl lagar som bryter mot mänskliga rättigheter, som medvetna och sanktionerade överträdelser av lagar som stiftats för att skydda enskildas rättigheter. Till de övergrepp som av allt att döma är sanktionerade hör till exempel tortyr av misstänkta i säkerhetsrelaterade mål, 'försvinnanden' av nationalistiskt sinnade balocher och den selektiva rättstillämpningen avseende oppositionella politiker. Flertalet problem är dock mindre resultatet av en avsiktlig politik än av att institutioner och myndigheter inte förmår omsätta lagar, förordningar och beslut i handling. Bristande respekt för lag och rätt kombinerat med en korrumperad politisk kultur har under lång tid eroderat tilltron till offentlig förvaltning och rättsväsende. Feodala strukturer lever i stor utsträckning kvar i dagens Pakistan. Att delar av landet alltjämt är ett klansamhälle försvårar hanteringen av orättvisorna. Religiösa partier och radikala islamistiska organisationer, för vilka mänskliga rättigheter ofta är ett sekulärt anatema, har sedan åttiotalet gradvis vunnit inflytande och bidragit till intoleransen i samhället. Rättsväsendet är tungrott, överbelastat, korrumperat

och dåligt fungerande. Militären har ett stort inflytande över den civila förvaltningen. De politiska partierna saknar interna demokratiska strukturer och organisation för effektivt ansvarsutkrävande.

Utöver bristande politiska rättigheter, är de grundläggande problemen på området mänskliga rättigheter:

Landet lider av inre konflikter som innebär svåra påfrestningar och ger utrymme för övergrepp.

- Polisen iscensätter utomrättsliga avrättningar av misstänkta kriminella.
- Tortyr och andra övergrepp förekommer under polisförhör och i fängelser utan allvarliga försök att beivra brotten.
- Godtycklig tillämpning av islamisk rätt och hädelselagstiftning leder till diskriminering av både muslimer och icke-muslimer.
- Religiös och annan intolerans präglar samhället vilket tar sig uttryck i sekteristiskt våld och rättsosäkerhet.
- Missbruk av offentlig makt är utbrett och leder i flertalet fall inte till straff om de som utfört brotten har politiskt inflytande.
- Kvinnor och minoriteter diskrimineras och är ofta rättslösa.
- Våld och sexuella övergrepp mot kvinnor och barn förblir utbrett men brotten utreds och lagförs inte.
- Människohandel och skuldslaveri förekommer.
- Sociala och ekonomiska rättigheter, inklusive barns rätt till utbildning, säkerställs inte.

På senare tid har dock en ökad medvetenhet om Pakistans problem med de mänskliga rättigheterna kunnat konstateras. Initiativ har tagits för att åstadkomma förbättringar:

- Visst arbete pågår för att underteckna och ratificera några av de centrala internationella konventionerna om mänskliga rättigheter.
- Systemet med separata vallistor för religiösa minoriteter har avskaffats med undantag för *ahmadia*-minoriteten och platser har reserverats för kvinnor och minoriteter i valda församlingar.
- En ändring i de islamiska *Hudood*-lagarna har antagits som bland annat skall innebära att våldtäkt lättare kan lagföras och att offret inte riskerar att dömas för äktenskapsbrott.
- Förslag har lagts att uttryckligt straffbelägga sedvänjan att överlämna kvinnor som kompensation vid släktfejder, tvångsgiftermål och samt till exempel 'giftermål med koranen'.
- Bevis- och förundersökningskraven vid tillämpning av strafflagens bestämmelser om hädelsebrott har skärpts.

- En lag som skärper straffet för hedersmord och kraven på utredning vid sådana brott har antagit.
- Dödsstraff för underåriga har avskaffats och en reform för att förbättra ungdomsfångvården pågår.
- En reform av polismakten har påbörjats och ett program för att reformera rättsväsendet pågår.
- Vissa religiösa extremistgrupper har förbjudits och vissa polisiära åtgärder har vidtagits för att stävja sektaristiskt våld och terrorism.
- En handlingsplan finns för att komma till rätta med barnarbete och initiativ har tagits för att förbättra utbildningssystemet.
- En lag som förbjuder människohandel har antagits.
- Pakistan har internationellt åtagit sig att inrätta av en nationell kommission för mänskliga rättigheter.

Historiskt sett har viljan och förmågan brustit när det gällt att omsätta reformer i praktisk handling. Problemen med de mänskliga rättigheterna (MR) i landet diskuteras emellertid öppet både i media och i allmän debatt. Ett aktivt civilt samhälle finns med ansedda MR-organisationer, som dock emellanåt utsätts för påtryckningar av offentliga instanser.

2. Ratifikationsläget beträffande de mest centrala konventionerna om mänskliga rättigheter samt rapportering till FN:s konventionskommittéer

Pakistan har fortfarande inte tillträtt flera av de mest centrala konventionerna om mänskliga rättigheter. Pakistan har inte ratificerat konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter (ICCPR), konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter (ICESCR), konventionen mot tortyr (CAT), flyktingkonventionen eller Romstadgan för internationella brottmålsdomstolen (ICC). År 2004 undertecknade Pakistan konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, men några åtgärder för att ratificera den har ännu inte vidtagits. I samband med sin kandidatur till FN:s råd för mänskliga rättigheter åtog sig Pakistan år 2005 att skynda på processen med att ratificera de tre förstnämnda konventionerna.

Man har ratificerat konventionen om avskaffandet av alla former av rasdiskriminering (CERD), konventionen om avskaffandet av alla former av diskriminering mot kvinnor (CEDAW) samt konventionen om barnets rättigheter (CRC). Beträffande barn- och kvinnodeiskrimineringskonventionerna har dock reservation gjorts att grundlagen (och islamisk rätt) har företräde framför konventionerna. Sverige har invänt mot den traktatsrättsliga giltigheten av dessa reservationer. År 2001 undertecknade man de två protokollen till barnkonventionen, protokollet om barn i väpnade konflikter samt protokollet

om handel med barn, som dock ännu inte ratificerats. Pakistan har ratificerat ILO-konventionen om avskaffande av de värsta formerna av barnarbete (nr. 182). Man har inte ratificerat konventionen nr 138 om förbud mot barnarbete. Pakistan rapporterar regelbundet till konventionskommittén för barnkonventionen. Man har däremot inte, trots upprepade påstötningar, tillåtit besök av FN:s specialrapportörer.

MEDBORGERLIGA OCH POLITISKA RÄTTIGHETER

3. Respekten för liv, kroppslig integritet och förbud mot tortyr

Sedan år 2003 har stridigheter pågått i gränsområdena mot Afghanistan där regeringens säkerhetsstyrkor bekämpar al-Qaida, talibanrörelsen och andra militanta extremistgrupper. I takt med att situationen i Afghanistan har förvärrats under år 2005/06 har läget i dessa områden också försämrats. Konflikten har varierat i intensitet och omfång och befinner sig i skärningspunkten mellan rättsskipning och internationell humanitär rätt. Situationen har utsatt rättssamhället för svåra påfrestningar och skapat utrymme för övergrepp. Anklagelser om brott mot mänskliga rättigheter, bland annat för oproportionellt våld och våldsanvändning utan tillbörlig hänsyn till civila, har riktats mot militären i samband med dess agerande i *Waziristan* i mars och i *Bajaur* i januari och oktober 2006. Antalet civila som har fått sätta livet till i samband med artilleribeskjutningar och helikopterattacker är okänt men sannolikt betydande.

Oberoende av denna konflikt har sedan våren 2005 en liknande utveckling skett i östra delen av provinsen *Balochistan*. Pakistanska säkerhetsstyrkor har där under 2005 och 2006 genomfört omfattande operationer mot stammilis som av etniska och nationella skäl önskar se ett oberoende eller en autonomi för provinsens balocher. Även dessa stridigheter har lett till anklagelser om bruk av våld utan tillbörlig hänsyn till civila. I samband med stridigheter i staden *Dera Bugti* i mars 2005 dödades ett sextiotial personer då säkerhetsstyrkorna, av videoupptagningar att döma, beskjutit delar av staden med granatkastare. Sannolikt fick ytterligare något hundratal civila sätta livet till i flyg- och helikopteranfall under striderna i december 2005 och under 2006 i *Kohlu-* och *Dera Bugti*-distriktet.

Det finns inga säkra uppgifter om att politiska mord skulle ha sanktionerats av statsmakten under de senaste åren. Däremot finns rapporter om att politiskt eller journalistiskt verksamma personer dött en onaturlig död under omständigheter som inte utesluter att de röjts ur vägen av politiska skäl. Ett sådant fall var journalisten Hayatullah Khan som försvann i december 2005, några dagar efter han gjort ett uppmärksammat reportage och återfanns mördad i *Norra Waziristan* i juni 2006.

Det finns starka indikationer på att utomrättsliga avrättningar förekommer både i samband med polisingrepp mot misstänkta individer (så kallade *encounters*) och under frihetsberövanden. Den ansedda MR-organisationen Human Rights Commission of Pakistan (HRCP) har belagt ett hundratal incidenter årligen i vilka människor dödats i sammanstötningar med polis. Vissa av dessa sammanstötningar misstänks ha varit anordnade eller fingerade eldstrider med misstänkta eller efterlysta personer för att "lösa problemet" med extremister eller brottslingar. Detta förekommer inte minst när det gäller efterlysta terrorister, som ofta hotar att låta döda polismän, domare och familjemedlemmar om de skulle gripas.

Terrorism och olika typer av sekteristiskt våld fortsätter att vara ett stort problem i Pakistan. De senaste åren har ca 200 personer dött årligen i terrordåd med sekteristiska förtecken. I februari dog ett fyrtiotal människor, främst *shia*-muslimer, i ett självmordsattentat i Hangu. I april omkom ett sextiotal *barelvis* i ett attentat i Karachi. Regeringen förefaller i allmänhet göra vad den kan för att gripa de sekteristiska terroristerna, men har varit ovillig att ingripa mot de personer som leder och uppviglar dessa. I vissa fall har regeringen till och med signalerat en beredvillighet att legalisera grupper som tidigare förbjudits (*Sipah-e-Sahaba*). Orsaken antas vara att man inte vill stöta sig med konservativa islamistiska krafter i landet.

Trots uttryckligt förbud använder pakistansk polis och säkerhetsstyrkor sig ofta av tortyr för att pressa fram erkännanden eller för att utpressa mutor. HRCP och andra organisationer beskriver förekomsten av tortyr i häkten som "endemiskt". Fall där tortyr lett till döden förekommer. Personer som utsätts för tortyr finner sig ofta vara utan tillgång till rättsliga instanser för klagomål. Det förekommer att enskilda polismän förflyttas eller avskedas, men i det stora flertalet fall klarar sig gärningsmännen undan åtal tack vare politiskt beskydd eller bristande institutionell vilja. Det förekommer regelmässigt att polis hotar och trakasserar vittnen i polismål. En viss förbättring av situationen har skett sedan en polisreform lanserades år 2002. En ökad mediebevakning kan också ha spelat en roll.

Piskstraffet har tagits bort utom för vissa typer av brott enligt de religiösa *budood*-lagarna. I realiteten tillämpas *budood*-straffen mycket sällan, om någonsin. De särskilt grymma straff som kan utdömas enligt *budood*-lagarna – till exempel stening, strypning och stympning – har hittills aldrig verkställts i Pakistan, även om det förekommer att domstolar utdömer dem.

Fängelseförhållandena är mycket dåliga i Pakistan. Misshandel, sexuella övergrepp och maktmissbruk är satt i system för att pressa fångarna och deras anhöriga på pengar. Bruket av hand- och fotbojor är fortfarande utbrett trots att användandet har förbjudits av domstolarna. Regeringen har vid upprepade tillfällen uttryckt sitt missnöje med fängelseförhållandena i landet, men har

trots löften om reformer gjort mycket litet. Trängsel är ett stort problem. De flesta fängelser hyser mellan två och tre gånger fler fångar än vad kapaciteten medger. Total kapacitet för Pakistans fängelser uppges vara cirka 40 000 platser. Antalet fångar uppskattas dock till mer än det dubbla, ungefär 90 000. Hälsoförhållandena är miserabla och undernäring är utbredd. Det finns tre kategorier fängelser, beroende på vilken samhällsklass en fånge tillhör eller vilken betalningsförmåga som familjen har. Kategorierna A och B förutsätter dock att internerna kan betala för sig. Den sämsta kategorin, C, hyser det största antalet fångar och det är också där som de flesta övergreppen sker. Vissa feodala jordägare och ledare i stamområdena gränsande till Afghanistan och i Sindh-provinsen driver privata fängelser.

Kvinnor är en särskilt utsatt grupp i fängelserna och övergrepp mot dem är vanliga. Kvinnorna har särskilt svårt att ifrågasätta sitt frihetsberövande. 80 procent av de kvinnor som var frihetsberövade år 2005 var misstänkta eller dömda för äktenskapsbrott eller utomäktenskapliga förbindelser, s.k. *zina*, enligt islamisk straffrätt. Eftersom äktenskapsbrott är belagt med dödsstraff och normalt renderar ett tioårigt fängelsestraff, har det varit mycket svårt att bli släppt mot borgen. Under 2006 antogs dock en förordning som medgav att flertalet kvinnor kunde släppas mot borgen i avvaktan på dom. Vilken effekt de nya bestämmelserna kommer att få är dock ännu inte klart. Även oskyldiga kvinnor har ofta inget alternativ till att bli kvar i fängelset då skambeläggningen innebär att de förskjutits av sina familjer och riskerar att utsättas för hedersrelaterat våld.

Barn och ungdomar är en annan utsatt grupp i fängelse. Enligt barnrättsorganisationen SPARC finns det omkring 3 000 minderåriga i pakistanska fängelser. Mörkertalet är okänt. Därtill kommer ett okänt antal barn som föds eller medföljer sina mödrar i fängelse. Lagen om behandling av minderåriga i rättssystemet *Juvenile Justice System Ordinance* föreskriver särskild fängvård för personer under 18 år. Enligt barnkonventionskommittén och SPARC efterlevs dock lagen endast bristfälligt. Det stora flertalet minderåriga hamnar fortfarande på anstalter som också hyser vuxna. I slutet av 2004 suspenderade överrätten i Lahore tillämpningen av lagen i Punjab, men detta beslut har i sin tur inhiberats i avvaktan på Högsta domstolen prövning.

4. Dödsstraff

Dödsstraff utdöms i Pakistan. I strafflagen ingår dödsstraff i straffskalan för ett tjugotal brott, bland annat för mord, våldtäkt, väpnat rån, sexuellt utnyttjande av minderårig, hädelse och politiska brott såsom förräderi. Pakistan saknar tillförlitlig rättsstatistik, men av allt att döma så har antalet utdömda dödsstraff minskat något de senaste åren till omkring 250-300 på årsbasis för den första halvan av 2005. Det skall jämföras med de 400-650 som dömdes under 2002-2004. Dödsstraffen utdömdes nästan uteslutande för mord, människorov och

narkotikabrott. Enligt HRCP:s uppgifter förefaller dock trenden med ett minskat antal avrättningar ha vänt med 52 personer avrättade under år 2005 jämfört med mellan 20 och 40 personer under de föregående fem åren. För närvarande sitter cirka 7 500 personer i dödscell i avvaktan på verkställighet eller överprövning. Antalet dömda som väntar på avrättning ökar successivt i Pakistan, vilket lett till allt sämre förhållanden i dödscellerna. Dödsstraffet avskaffades för minderåriga (under 18 år) i juli 2000. Fortfarande är dock minst tre personer dömda till döden för brott begångna när de var minderåriga. Brotten begicks före lagens ikraftträdande, och straffen har inte rivits upp. Inhemsk opinion mot dödsstraffet är i det närmaste obefintlig.

Ett särskilt problem är rättssäkerheten i processer där dödsstraff kan komma ifråga. Domstolar i första instans tenderar på grund av hård arbetsbelastning, korruption och andra orsaker att döma summariskt i brottmål. Ofta åsidosätts processrättsliga bestämmelser om opartisk och rättvis rättegång, vilket resulterat i att personer dömts till döden utan att ha fått sin sak ordentligt prövad. Ett uppmärksammat sådant fall var brittiske medborgaren Mirza Tahir Hussain som benådades i november 2006. Ett stort antal dödsdomar omprövas av överrätter på grund av processrättsliga brister i underrätten.

5. Rätten till frihet och personlig säkerhet

Antalet rapporter om så kallade "försvinnanden" har ökat markant under 2006 jämfört med tidigare år. Med försvinnande avses att en säkerhetsorganisation griper någon utan att offentliggöra det och inte heller ställer den gripne inför en domstol. Oftast dyker dessa personer upp efter en viss tid, inte sällan efter att ha utsatts för tortyr. Bakom ökningen av antalet försvinnanden står i första hand ett stort antal gripanden av balochiska nationalister. Uppgifterna om många balocher som har gripits varierar stort: mellan 500 och 3 000. HRCP har under 2006 uppmärksammat ett knappt hundratal fall av försvinnanden. I flera fall har det rört sig om journalister.

Försvinnanden har även drabbat personer i gränsområdena som misstänkts stödja lokal talibanmilis eller personer i Pakistan som tros ha länkar till al-Qaida eller andra militanta grupper. Det officiella antalet gripna sedan år 2001 uppgavs i juni 2006 vara cirka 1 000 personer. Hur många som har gripits utan att möjlighet till rättsprövning är okänt. Amnesty International riktade i slutet av september kritik mot Pakistan för bristande insyn och bristande rättssäkerhet ifråga om personer som gripits misstänkta för terrorism och som överförts till militärfängelset i Guantanamo Bay. Ett trettiotal har under året fått återvända till Pakistan. Ett antal misstänkta talibananhängare frigavs i samband med slutandet av avtalet i Miranshah i september 2006.

Ett stort antal olovliga och godtyckliga frihetsberövanden sker även av lokala poliser i syfte att pressa pengar från de gripna eller deras anhöriga.

Tillförlitliga uppgifter saknas om antalet personer som sitter fängslade av politiska skäl. Det är svårt för utomstående att bedöma om fängslade politiker och opinionsbildare är genuina samvetsfångar eller inte, då såväl korruption som falska anklagelser om sådana brott är vanligt förekommande. Motsvarande gäller för till exempel terrorismbrott. Bland de kända politiker som varit fängslade återfinns tidigare premiärministern Nawaz Sharif, tidigare premiärministern Bhuttos make Asif Ali Zardari samt tidigare talmannen i nationalförsamlingen Yousaf Raza Gillani. Ledaren för det näst största oppositionspartiet, Javed Hashmi, avtjänar sedan 2003 ett långvarigt fängelsestraff för förräderi, efter att vid en presskonferens ha delat ut kopior på ett brev som hade sänts till flera parlamentsledamöter och som påstods ha författats av militär personal som uppviglade till myteri. Rättsprocessen mot Hashmi har på goda grunder kritiserats för att inte respektera grundläggande rättssäkerhetsprinciper.

Personer som anses hota den allmänna ordningen eller utgöra en säkerhetsrisk kan på preventiva grunder fängslas under upp till 90 dagar. I samband med oroligheterna efter publiceringen av teckningar av profeten Muhammed greps ett stort antal personer enligt dessa bestämmelser. I april 2005 greps mellan femhundra och tusen PPP-anhängare enligt den så kallade artikel 144 som förbjuder folksamlingar om mer än fem personer. Vissa kvarhölls närmare en månad. För vanliga brott håller häktnings- och åtalsfristerna internationell standard, men tidsramarna respekteras sällan då domstolarna är svårt arbetstyngda och ineffektiva.

De flesta medborgare kan resa fritt inom och utom landet, men restriktioner finns. Reseförbud inom landet tillämpas för att förhindra politiskt oppositionella och religiösa ledare att delta i mötesaktiviteter och för att hindra journalistisk bevakning av de interna konflikterna. Eftersökta personer uppförs på en särskild utresekontrollista utan föregående domstolsbeslut. Sådana hinder drabbar ibland också personer som inte är misstänkta för brott. Exempelvis som påtryckning mot oppositionella balocher eller för att hindra att de deltar i opinionsbildning utomlands. Statligt anställda och studenter måste ansöka om tillstånd för utrikesresor så kallat *non-objection certificate*.

6. Rättssäkerhet och rättstatsprincipen

Den pakistanska grundlagen från 1973 innehåller flera bestämmelser som skall garantera medborgarnas rättigheter i förhållande till staten, inklusive förbud mot tortyr, godtyckliga gripanden, rätten att få sin sak prövad inför opartisk domstol och principen om likhet inför lagen. I realiteten respekteras dessa grundläggande fri- och rättigheter inte tillräckligt. Domstolväsendet kan inte anses vara självständigt, utan står under visst politiskt inflytande. Advokatsamfund finns och agerar i princip utan negativa inskränkningar från officiella instanser. Samfunden tenderar dock att vara kopplade till politiska partier, med

följd att verksamheten i viss utsträckning blir politiserad. Slutligen finns det en ombudsmannainstitution i Pakistan. I den mån brott mot mänskliga rättigheter anmäls, sker det dock oftast via enskilda organisationer. Presidenten tillkännagav 2004 att en nationell kommission för mänskliga rättigheter skulle bildas, som bland annat skulle ha rättslig kapacitet att föra talan i fall där individers rättigheter kränkts. Detta åtagande gjordes också i samband med valet till FN:s råd för mänskliga rättigheter år 2006. Arbetet med att upprätta kommissionen har dock ännu inte lett till något resultat.

Det förmodligen allvarligaste hindret mot rättssäkerheten är att rättskipningen försvåras av överbelastning, ineffektivitet, korruption, byråkrati och ett system med flera specialdomstolar vars jurisdiktion i vissa avseenden överlappar varandra. Ofta tar det flera år för en domstol att avkunna dom i enskilda mål. Många jurist- och domartjänster förblir obesatta. Häktade personer sitter ofta frihetsberövade under lång tid, ibland längre tid än den strafftid som stipuleras för det brott de anklagas för. Principen om likhet inför lagen respekteras inte, utan inflytelserika personer kan ofta med hjälp av politiska medel eller pengar köpa sig fria från straff. Fattigdom gör att en stor del av befolkningen inte har råd att söka rättvisa inför domstol. Kvinnor har svårare att göra sin rätt gällande på grund av diskriminerande bevisregler och traditionella föreställningar. Projekt som syftar till att göra rättsväsendet mer tillgängligt har hittills inte levererat några omfattande förbättringar. Brister i polisväsendet och införandet av de islamiska lagarna om *qisas* (retaliationsrätt) och *diyyat* (blodspengar) 1990 har gjort att lagföring i stor utsträckning är en privat angelägenhet. Även vid grova brott såsom mord kan brottsoffret eller dennes arvingar förlåta en gärningsman, vilket oftast sker mot penningersättning, men ibland också på grund av hot och utpressning. Uppskattningsvis 20 procent av alla mord undgår rättslig prövning på grund av att familjen förlåter gärningsmannen. År 2004 tydliggjordes strafflagen när det gäller s.k. hedersmord. Dessa omnämns nu specifikt i lagen som straffbar gärning och straffen har skärpts. Förändringen är dock uppenbart otillräcklig eftersom brottsoffrets arvingar, vilket ju i många fall är de som anstiftat brottet, fortfarande kan benåda gärningsmannen *diyyat*.

Vid sidan av de reguljära domstolarna, finns två parallella, men överlappande, rättssystem för fall gällande terrorism och korruption. Vidare finns en parallell religiös rättsordning. För militär personal finns ett särskilt militärt rättsväsende. Det är symptomatiskt att man väljer att upprätta särskilda domstolar för vissa kategorier av brott snarare än att försöka reformera och effektivisera existerande reguljära domstolar. De särskilda terrorismdomstolarna som infördes 1997 har kritiserats skarpt av människorättsaktivister. De summariska rättegångarna (inom högst sju arbetsdagar) ökar riskerna för felaktiga domar. I flertalet fall tar dock rättegången längre tid på grund av samma överbelastning som lamslår det övriga rättsväsendet. Sedan år 2001 har antiterrorismlagens tillämpningsområde kommit att utvidgats till brott som har mycket lite med

terrorism att göra. Den längsta tid som man enligt lagen kan vara häktad utan åtal är numera ett år.

Särskilda antikorrupsionsdomstolar skapades 1999 som en del av militärregeringens kampanj mot korruption. Tillämpningen av antikorrupsionslagen har emellertid varit selektiv. Korrupsionsmisstänkta politiker som ljerat sig med militären har i praktiken undandragits domstolarnas granskning, samtidigt som hot om åtal utnyttjats som påtryckningsmedel mot mer omedgörliga personer. Inför valen 2002 och 2005 arresterades oppositionella politiker under åberopande av korrupsionsmisstankar, medan andra som stod under åtal plötsligt frikändes efter att ha valt att stödja partier lojala med Musharraf och regeringspartiet. Delar av korrupsionslagstiftningen strider mot grundläggande rättsprinciper, till exempel med omvänd bevisbörda och genom att lagen har gjorts retroaktiv från 1985. Militären och domstolsväsendet undantas med vissa undantag från tillämpningen av korrupsionslagstiftningen.

Parallellt med de sekulära domstolarna finns en religiös rättsordning. Den federala shari'a-domstolen dömer i första hand i mål som gäller familjerätt och islamiska moralbrott samt har rätt att ogiltigförklara lagar som bedöms stå i konflikt med islam. *Hudood*-lagarna från 1979 straffbelägger mord, stöld, hädelse, äktenskapsbrott, våldtäkt utanför äktenskapets ramar, alkohol och hasardspel, men har i första hand tillämpats ifråga om äktenskapsbrott. Äktenskapsbrott (*zina*) är enligt *Hudood* belagt med dödsstraff genom offentlig stening eller offentlig piskning med etthundra rapp, men straffen omvandlas regelmässigt till fängelse. Så unga flickor som nio år har åtalats för otukt. Under starka protester från de islamistiska partierna antog parlamentet i november 2006 ett förslag om ändring av *Hudood*-lagen, *Protection of Women Bill*, som syftat till att separera brotten våldtäkt och otukt. Våldtagna kvinnor har hittills löpt en betydande risk att döms för *zina* på grund av lagens otydlighet ifråga om kravet på uppsåt från kvinnans sida. Genom det nya förslaget skall det också gå att döma våldtäktsmän som inte erkänt, något som tidigare i praktiken varit omöjligt på grund av kravet på fyra närvarande manliga muslimska vittnen. Som en eftergift till de konservativa krafterna kriminaliserades samtidigt otukt i den sekulära strafflagen.

I mål om hädelse kränks regelbundet de mest grundläggande rättssäkerhetsprinciper. Enligt pakistansk lag (art 295C) bestraffas uttalanden, åtbörder eller insinuationer som direkt eller indirekt kan anses smäda profeten Muhammed med döden eller livstids fängelse. Detta gäller oberoende av sagesmannens avsikt med uttalandet. Personer, inte minst från de religiösa minoriteterna, döms enligt denna och liknande bestämmelser till döden eller långa fängelsestraff på mycket lösa grunder. I oktober 2004 ändrades lagen såtillvida att anklagelser om hädelse inte längre direkt leder till gripanden, utan att anklagelserna först måste utredas av en senior polisman.

Ett godtyckligt och informellt system av rättskipning baserad på islamisk rätt och stamtraditioner tillämpas i de olika stamområdena. Statsmakten har endast begränsad kontroll över denna rättsutövning, i vissa fall eftersom områdena i princip är autonoma. Ting (*jirgor*) av stamåldermän eller andra ledare ansvarar för rättskipningen, tidigare i samråd med federationens representant. Systemet har stora processuella och materiella brister. Kollektivt ansvar utkrävs, och rivande av hus, spöstraff, stympning, vandring på glödande kol samt avrättning förekommer. Straffen verkställs ofta av offrets familj, då rätten till hämnd är ett viktigt element i detta rättssystem. Även på landsbygden i Punjab och Sindh sker traditionell rättskipning genom byråd, så kallade *panchayat*, som präglas av egenmaktighet och rättsvidrighet. Överrätten i Sindh har förbjudit sådan informell rättskipning men beslutet har inte efterlevts.

7. Strafffrihet

I det provisoriska konstitutionella dekret som suspenderade grundlagen vid militärkuppen 1999 fastslogs att inga domstolar i Pakistan ska ha rätt att pröva general Musharraf eller någon annan person som utövar makt å hans vägnar. Bestämmelsen om strafffrihet har genom det så kallade ramlagsdekretet (*Legal Framework Order*) inkorporerats i den av Musharraf ändrade grundlag som nu är i kraft. Militären har sedan tidigare en separat rättsordning för brott och disciplinförseelser. I samband med konfrontationer mellan militära och civila personer går militären ofta straffria.

Efter Musharrafs makttillträde gjordes ansträngningar för att stävja korruption och maktmissbruk inom ordningsmakten, inklusive hårdare tag mot poliser som begår övergrepp. Vissa förbättringar av polisutbildningen har gjorts, bland annat med införande av utbildning om mänskliga rättigheter, men de strukturella problemen med låg utbildningsnivå och låga löner har gjort att större framsteg uteblivit. Grova polisövergrepp, inkluderande människorov, våldtäkter och gruppvåldtäkter, rapporteras regelbundet i pressen. Övergreppen sanktioneras inte – men leder oftast inte heller till några påföljder. Disciplinstraff i form av förflyttning eller avsked förekommer men få polismän ställs inför rätta och dömts. I ett uppmärksammat fall år 2005 krävdes Högsta domstolens beslut innan polisen i Lahore inledde en förundersökning mot poliser som anklagats för kidnappning och gruppvåldtäkt. Som en följd av straffriketskulturen är förtroendet bland folk i gemen för polismakten minimalt.

Vid brott med islamistiska eller traditionella förtecken finns det en stark tendens att undvika lagföring av politiska skäl eller för att undvika protester. I april 2006 utfäste sig till exempel en *jirga* i *Dir* att bestraffa personer som polisanmälde hedersmord med döden. Den lokala polisen i området påtalade det oacceptabla i beslutet, men några gripanden för har såvitt känt inte gjorts. I samband med protesterna över publiceringen av teckningar av profeten

Muhammed utfäste kända personer belöningar för mord på någon av tecknarna utan att någon av dem ännu gripits för anstiftan till mord. Brott riktade mot minoriteter (till exempel ahmadior och kristna) betraktas inte som lika allvarliga och offrens utsagor tillmäts inte heller samma trovärdighet. De omfattande polisövergreppen mot minoriteterna gör att dessa avstår från att anmäla brott för att slippa kontakt med polisen.

Gärningsmän går ofta fria när det gäller s.k. hedersmord. Om de skyldiga grips resulterar det sällan i allvarliga påföljder, trots att överväldigande bevis ofta finns och inte sällan frivilliga erkännanden. Genom försoningsinstitutet, *quisas*, har familjemedlemmar som anstiftat hedersmord ofta möjlighet att skänka strafffrihet åt mördaren.

8. Yttrande-, tryck-, mötes- förenings- och religionsfrihet

Yttrandefriheten har visst skydd i grundlagen men betydande inskränkningar finns avseende kritik av islam, landets författning, militären och rättssystemet. Nedsättande yttranden om profeten Muhammed kan leda till dödsstraff, medan skymfande av koranen är belagt med livstids fängelse. Mångfalden av media och pressfriheten har generellt sett förbättrats sedan militärkuppen 1999. Privata kabel-TV-kanaler uppmuntras av regeringen och kan agera i relativ frihet. Den privatägda pressen är livlig, relativt saklig och frispråkig med utrymme för genuin samhällskritik och debatt. Detta gäller särskilt den engelskspråkiga pressen. Kritik av regeringen och myndigheter är vanlig, medan vedertagna politiska, historiska och kulturella värderingar sällan ifrågasätts öppet. Journalister tillämpar i regel en viss självcensur när det gäller frågor om nationell säkerhet, Kashmir och Pakistans kärnvapenprogram. Det planmässiga religiösa förtrycket ifrågasätts inte, men väl dess enskildheter, till exempel *Hudood*-lagstiftningen. Direkt censur tillämpas vanligtvis endast för sådant som betraktas som obscen eller på annat sätt religiöst stötande. Det är tillåtet att importera böcker, men utländska böcker måste passera censuren innan de kan tryckas i Pakistan. Litteratur och konstverk är i allmänhet fria, medan filmer censureras.

Tendenser till att vilja kontrollera media kan dock skönjas. Säkerhetstjänsterna utövar bl. a. påtryckningar mot media som intar en kritiskt granskande attityd till statsmakten. Staten kan också ekonomiskt påverka tidningar genom den offentliga annonseringen och tillgången till skattefritt tidningspapper. Media har i princip helt utestängts från östra Balochistan, vilket har försvårat bevakningen av den konflikten. Motsvarande restriktioner gäller för vissa av gränsområdena mot Afghanistan, där flera journalister, även representanter för internationella media har gripits. Det allvarligaste hotet mot media i detta område kommer dock från talibanrörelsen. Den urdu-språkiga pressen och landsortsmedia utsätts emellanåt för hot och påtryckningar från lokala makthavare. Minst nio journalister har dött under den senaste femårsperioden,

flera under mystiska omständigheter. (Se även avsnitten om rätten till liv samt rätten till frihet.)

Offentliga möten och demonstrationer är en vanlig form av opinionsyttringar i Pakistan men det konstitutionella skyddet är svagt. Enligt den så kallade artikel 144 kan statsmakterna förbjuda alla folksamlingar om mer än fem personer, vilket också ofta sker i praktiken.

Konstitutionen garanterar föreningsfrihet med undantag för sammanslutningar som hotar rikets säkerhet, den allmänna ordningen eller moralen. Förenings-skyddet gäller dock inte i de federalt administrerade stamområdena (FATA). Ett aktivt civilt samhälle finns i landet, som utan hinder bedriver verksamhet av politisk natur, kämpar för medborgerliga och ekonomiska rättigheter, bedriver välfärdsprojekt, med mera. Ett förbud finns mot studentföreningar, men förbudet tillämpas inte avseende de radikala religiösa studentgrupper som bedriver politisk verksamhet vid universiteten och som utövar påtryckningar mot lärare och andra (främst kvinnliga) studenter.

Pakistan är en islamisk republik och 96-97 procent av befolkningen är muslimer. Enligt grundlagen måste alla lagar stå i överensstämmelse med islam. Höga tjänstemän och parlamentsledamöter måste svära att upprätthålla den nationella islamiska ideologin. Det är inte förbjudet att konvertera från islam till annan religion men däremot förbjudet för icke-muslimer att försöka omvända muslimer till annan religion. Enligt grundlagen ska alla människor ha rätt att fritt utöva sin religion men i realiteten är detta ofta förenat med förhinder för icke-muslimer.

En diskriminerande hädelselagstiftning (främst strafflagens artikel 295-C) bidrar till att inskränka yttrande- och religionsfriheten. Lagen ger utrymme för och tillämpas med stor godtycklighet. Ett oproportionerligt stort antal hädelse-rättegångar gäller icke-muslimer. Hädelsebrottet är belagt med dödsstraff om hädelsen gäller profeten Muhammed. Hittills har dock ingen person avrättats för hädelse i Pakistan. Normalt omvandlas domen till livstids fängelse, vilket innebär upp till femton år i fängelse. Hädelse av koranen eller av islam bestraffas med långa fängelsestraff. Lagens krav på bevisföring har varit mycket svaga och möjligheten att bli fri mot borgen har varit små. Detta har lett till missbruk av lagen genom falska anklagelser. Det förekommer att personer som frikänts från hädelsebrott attackerats av religiösa extremister. Kritik från internationella och inhemska organisationer mot den godtyckliga rättstillämpningen resulterade i att förundersökningskraven skärptes i januari 2005. Statliga *Council of Islamic Ideology* konstaterade i april 2006 att lagändringen inte hade minskat antalet falska anklagelser och föreslog ytterligare skärpningar.

Trenden förefaller gå i riktning mot ökad religiös intolerans i samhället. I Nordvästra gränsprovinsen har talibanrörelsens ökande inflytande under 2006 bidragit till en polarisering och till en radikalisering av den politiska debatten.

Ett tecken på det är det omstridda lagförslaget - *Hezba Bill* - som i november 2006 för andra gången antogs av provinsparlamentet i NWFP. Om lagen inte upphävs av federala myndigheter kommer tjänstemän för "bekämpande av synd och befrämjande av fromhet" att tillsättas i provinsen, om än utan egna polisiära befogenheter.

9. Politiska rättigheter och de politiska institutionerna

Enligt den ursprungliga versionen av grundlagen från 1973 ska landet vara en islamisk republik med ett parlamentariskt federalt system. Statschef är presidenten, som väljs av en elektorsgrupp bestående av de två kamrarna i det federala parlamentet och de fyra provinsförsamlingarna. Presidenten utses för en femårig mandatperiod. Det federala parlamentet, som består av nationalförsamlingen och senaten, har den lagstiftande makten. Nationalförsamlingen väljs för en femårig mandatperiod i direkta val och senaten i indirekta val av provinsförsamlingarna. Presidenten utser premiärminister, som ska vara en person som åtnjuter parlamentets förtroende.

Det demokratiska systemet sattes ur spel genom militärkuppen i oktober 1999 då överbefälhavaren General Musharraf utnämnde sig själv till *Chief Executive*, och senare till president. Samtidigt upplöstes de valda församlingarna. En folkomröstning, vars höga valdeltagande ifrågasatts, anordnades i april 2002 för att legitimera presidentskapet. Allmänna val hölls i oktober 2002 till nationalförsamlingen och provinsförsamlingarna, följt av indirekta val till senaten i februari 2003. Samtliga politiska partier av betydelse deltog i valen, inklusive de i opposition mot militären. Valen motsvarade inte grundläggande demokratiska krav. De av militären stödda partierna gynnades till förfång för partier i opposition. Som kriterium för valbarhet infördes krav på akademisk examen vilket exkluderade drygt 97 procent av befolkningen (omstritt var också att examina från koranskolor jämfördes med akademiska examina, vilket uppfattades som ett gynnande av de religiösa partierna). Andra regler diskvalificerade kandidater som försummat att betala elräkningar samt förbjöd innehav av premiärministerposten mer än två gånger (riktat mot Nawaz Sharif och Benazir Bhutto). I vissa fall diskvalificerades potentiella kandidater för att dem närstående personer var skuldsatta. Valkretsar ändrades och offentliga medel användes till stöd för vissa kandidater. Rättsprocesser avskrevs eller inleddes för att gynna respektive missgynna kandidater.

Enligt den ursprungliga grundlagen har premiärministern den verkställande makten i samråd med presidenten och regeringen. Genom den reviderade grundlag som militären införde och som antogs av parlamentet år 2003 har i princip presidentstyre införts. Presidenten kan till exempel numera upplösa parlamentet och avskeda premiärministern och regeringen. Presidentens beslutsrätt i utnämningsfrågor har också stärks. I en särskild lag som antogs år 2004 gav parlamentet Musharraf befogenhet att utan tidsbegränsning fortsätta

att vara såväl arméchef som president, om han finner det nödvändigt av nationella säkerhetsskäl. Militärens maktställning har också stärkts genom inrättande av ett nationellt säkerhetsråd.

Antalet parlamentsledamöter i nationalförsamlingen är 342 varav 60 är reserverade för kvinnor och 10 för icke-muslimer. Antalet senatorer är 100 med motsvarande andel reserverade platser. Som positivt kan omnämnas att regeringen inför valen 2002 avskaffade systemet med separata vallistor för de religiösa minoriteterna med undantag för ahmadiorna. Traditionellt röstar betydligt färre kvinnor än män - framförallt i stamområden och andra konservativa regioner. Risken för repressalier inverkar. Kvinnor är starkt underrepresenterade i det politiska livet. Vissa ansträngningar görs för att öka kvinnors politiska deltagande. Vid regeringsombildningen år 2006 ökade antalet kvinnliga federala ministrar från en till tre (av 37). Tretton kvinnor i nationalförsamlingen och en senator är valda i öppen konkurrens vid sidan av de reserverade mandaten.

Ett försök att stärka den lokala demokratin genom att decentralisera makt från provinsiell till distrikts- och subdistriktsnivå inleddes 2001. Under 2005 hölls val till lokala församlingar och poster som borgmästare, *nazim*. Lokalvalen präglades av samma brister och manipulation som tidigare val. Jämfört med parlaments- och provinsvalen tillkom ytterligare oegentligheter genom att valet var ett personval utan partilistor. Den sammantagna bedömningen var att valet inte uppfyllde grundläggande krav för att kallas fritt och rättvist. Det regerande partiet PML-Q säkrade sitt lokala inflytande genom att ta hem flest platser i församlingarna och merparten av alla *nazim*-poster.

Under 2006 har arbetet med att förbereda de parlaments- och provinsval som enligt grundlagen skall hållas under slutet av 2007 eller början av januari 2008, inletts under ledning av ny valkommissionär. Flera ledande företrädare av regeringspartiet har under året signalerat att presidenten, vars femåriga mandat löper ut vid i stort sett samma tidpunkt, kommer att ställa upp till omval innan de nu sittande parlamentariska församlingarna upplöses. Om det blir verklighet kommer presidentens folkliga mandat för de kommande fem åren att baseras mandatfördelningen i 2002-års val.

EKONOMISKA, SOCIALA OCH KULTURELLA RÄTTIGHETER

10. Rätten till arbete och relaterade frågor

Pakistanska staten sanktionerar inte diskriminering på arbetsmarknaden, men socioekonomiska faktorer som utbredd fattigdom, hög analfabetism, låg utbildningsnivå och stark traditionsbundenhet leder i praktiken till att kvinnor och i vissa avseenden religiösa minoriteter diskrimineras. Uppgifter finns om att människor som tillhör de religiösa minoriteterna missgynnas vid tillsättningar av offentliga tjänster. Kvinnor i samhällseliten kan förvärvsarbeta utan

hinder, även om många väljer att inte göra det, medan kvinnor i genomsnittsfamiljen normalt inte förvärvsarbetar. På landsbygden är det inte ovanligt att kvinnor arbetar utanför hemmet, till exempel inom jordbruket. Kvinnor återfinns också inom lågavlönade industrisektorer.

Pakistan har ratificerat 34 av 185 ILO-konventioner och protokoll som finns om grundläggande arbetsrättigheter, med undantag bland annat för konvention nr 138 om förbud mot barnarbete. Tillämpningen är dock bristfällig. Förhållandena på pakistanska arbetsplatser är med svenska mått mätt dåliga. Minimilönen höjdes i juli 2006 från PKR 3 000 till PKR 4 000 per månad, motsvarande drygt två dollar per dag eller cirka åtta dollar i köpkraft (PPP). Officiellt gäller 48 timmars arbetsvecka men den verkliga arbetstiden kan både vara längre och kortare. Någon fungerande arbetsinspektion finns inte.

Tvångsarbete förekommer i form av skuldslaveri, så kallad *bonded labour*, framför allt i jordbruket i Sindh, i tegelbruken i Punjab och inom gruvindustrin i Balochistan. Skuldslavarna hålls under slaveriliknande förhållanden av jord- och fabriksägare, ofta under åberopande att arbetaren eller hans förfäder mottagit lön i förskott. Regeringen har lovat vidta åtgärder för att eliminera förekomsten av skuldslaveri, men denna avsikt har endast i begränsad omfattning omsatts i handling. Företeelsen är förbjuden sedan 1992 och en aktionsplan mot skuldslaveri har antagits, men genomförandet brister.

Fackföreningar finns, men möjligheterna att bedriva facklig verksamhet är beskuren inom flera sektorer av ekonomin samt för offentligt anställda. Lantarbetare saknar rätt att strejka och teckna kollektivavtal. Det utbredda bruket av säsongsarbetare begränsar dessutom möjligheterna att förbättra arbetsförhållandena. Endast tio procent av landets industriarbetare är fackligt anslutna. Strejkrätten är i praktiken beskuren för alla kategorier arbetare. Strejker bland lärare och tegelbruksarbetare i Punjab ledde till oroligheter under 2006.

11. Rätten till bästa uppnåeliga hälsa

Medellivslängden i Pakistan har stigit från 55 år 1980 till 63 år 2004 enligt FN. Detta placerar Pakistan på plats 123 av världens länder vilket också nära motsvarar landets nivå avseende BNP per capita mätt i köpkraft. Nivån på spädbarnsdödligheten är fortfarande hög, men har minskat från 105 per 1 000 födslar 1980 till cirka 77 per 1 000 födslar 2006. Något mer än var tionde barn dör dock fortfarande innan det fyllt fem år. Antalet kvinnor som dör i barnsäng uppskattas till mellan 400-500 per 100 000 födslar. Endast drygt var fjärde förlossning sker med en utbildad barnmorska eller motsvarande. En stor del av befolkningen har fortfarande inte tillgång till tillfredsställande hälsovård. Förorenat dricksvatten utgör orsak till 60 procent av spädbarnsdödligheten.

Knappt två procent av BNP satsades under 2003, det senaste året internationell statistik finns tillgänglig, på hälsosektorn. Regeringen har inom ramen för sin fattigdomsreducerande strategi åtagit sig att förbättra hälsovården och de offentliga utgifterna för hälsovård ökade också under 2006. De offentliga resurser som satsas utnyttjas inte sällan ineffektivt. Det är inte ovanligt att sjukhus saknar såväl läkare som mediciner och annan utrustning.

12. Rätten till utbildning

Pakistan tillhör de länder som spenderar minst andel av BNP på utbildning (mindre än två procent år 2004). Detta trots att ungefär 40 procent av befolkningen är under 15 år. Av dessa har bara drygt hälften tillgång till en rudimentär grundskola. I 2006-års budget har dock de federala anslaget till utbildning - som till drygt 60 procent betalas av USA - ökats under nästa år. Enligt FN:s barnfond (UNICEF) påbörjade under perioden 1997-2004 drygt 80 procent av pojkarna och knappt 60 procent av flickorna skolgång och omkring 90 procent av dessa fullföljde till och med årskurs fem. Högre skolgång var ovanligare och omfattade bara en fjärdedel av pojkarna och en femtedel av flickorna. Skillnaderna i skolgång mellan könen tillhörde de absolut största i världen. Det finns ingen federal lag om obligatorisk skolgång i Pakistan.

Antalet skolor och lärare är långt ifrån tillräckligt. Skolgången är gratis men läromedel och skoluniformer måste betalas av föräldrarna. Barn måste dessutom ofta arbeta för att bidra till familjens försörjning vilket hindrar skolgången. Kvaliteten på undervisningen vid de offentliga skolorna är ofta dålig. Försök att åstadkomma förbättringar har inte visat några märkbara resultat. Bristen på bra och billiga skolor gör att många föräldrar istället skickar sina barn till koranskolor, där barn erbjuds gratis kost och logi, vilket i sin tur bidrar till religiös intolerans i samhället. En översyn och revidering av den nationella kursplanen för grundskolan gjordes under 2004 till 2006, men endast måttliga ändringar gjordes på grund av stark kritik från de religiösa partierna.

UNDP gör bedömningen att den vuxna läskunnigheten år 2004 låg strax under 50 procent. Enligt statsbankens statistik uppgick den dock till 54 procent. Den manliga läskunnigheten uppskattades till 66 procent och den kvinnliga till 42 procent. Detta skulle innebära en förbättring jämfört med 1999, då läskunnigheten var 59 respektive 31 procent. Siffrorna för landsbygden är genomgående lägre. I provinsen Balochistan var läskunnigheten för kvinnor enbart 18 procent.

13. Rätten till en tillfredsställande levnadsstandard

Enligt UNDP:s Human Development Index för 2006 (med statistik från 2004) låg Pakistan på plats 134 av 177 länder i världen när det gäller utvecklingsnivå och på plats 65 av 102 rankade utvecklingsländer. Av en uppskattad befolkning

på omkring 155-160 miljoner levde ungefär 17 procent eller drygt 25 miljoner människor på mindre än en dollar per dag. Tre fjärdedelar lever på mindre än två dollar per dag. Om denna statistik är riktig innebär det att både andelen och antalet absolut fattiga ökar Pakistan. Alternativ statistik gör dock gällande att dessa siffror är lägre; ungefär 57 procent för två-dollarsmättet. Inhemska uppgifter gör gällande att BNI per capita justerat för köpkraftsparitet år 2006 uppgår till ungefär 2 700 dollar (ungefär 847 dollar i växelkurstermer). Internationella uppskattningar är något lägre. Arbetslösheten uppgick 2004 till cirka 8,3 procent, men undersysselsättningen är omfattande och statistiken är knappast tillförlitlig. Bristen på fullvärdigt boende är stor. Många fattiga i städerna bor i olagliga (men ofta tolererade) slumliknande bosättningar. En stor inflyttning sker från landsbygden till städerna.

Landets makroekonomiska indikatorer har förbättrats och är nu jämförelsevis sunda. Tillväxten har under de senaste åren varit god – under 2004 till 2006 cirka åtta procent - men denna har samtidigt ätits upp av en inflation som drabbat de fattiga särskilt hårt. Tvärtemot vad man skulle kunna tro visar UNDP:s undersökningar att inkomstskillnaderna i Pakistan är jämförelsevis små. Skillnaderna i inkomst/konsumtion mellan de rikaste och fattigaste tiondelarna av befolkning var år 2002 måttliga 6,5 gånger. (Detta var dessutom en minskning från 1998 då skillnaderna var 7,6 gånger). Förutsättningarna för en snabb spridning av det välstånd som en eventuell realtillväxt genererar är dock inte särskilt goda. En stor del av fattigdomen är strukturellt betingad och beror på en för snabb befolkningstillväxt (siffrorna varierar mellan 1,8 och 2,5 procent), en låg utbildningsnivå samt av en oreformerad och feodal jordbrukssektor.

OLIKA GRUPPERS ÅTNJUTANDE AV DE MÄNSKLIGA RÄTTIGHETERNA

14. Kvinnors rättigheter

Kvinnans underordnade och ojämlika ställning inom det pakistanska samhället är djupt rotad i traditioner. Redan från födseln är det kvinnliga könet diskriminerat. Flickor är ofta oönskade och barnadödligheten är högre än bland pojkar. Kvinnans situation är sämst inom de fattigare samhällsklasserna. Våld mot kvinnor förblir ett utbrett och allvarligt problem. Enligt enskilda organisationer utsätts ett stort antal kvinnor för våld inom hemmet, av sina makar, makens familj eller av egna släktingar. HRCP uppskattar att varannan kvinna utsätts för fysisk eller psykisk misshandel. Andra instanser uppskattar att drygt tre fjärdedelar av alla kvinnor i landet utsätts för någon typ av övergrepp någon gång i livet. Brännskador är vanliga. I det stora flertalet fall rör det sig inte om olyckor med köksspisar utan om avsiktliga försök att skada eller döda kvinnan. Få män anmäls och ännu färre döms för dåden. En enskild organisation i Rawalpindi fann att över 5 000 kvinnor bränts till döds under de

senaste fem åren. En annan allvarlig trend är det ökande antalet kvinnor och flickor som mördas eller stympas genom att frätande syror kastas i deras ansikten. Med reservation för osäkerheterna uppger HRCP att 70 fall av misshandel genom syrakastning rapporterats i provinsen Punjab under 2003.

Problemet med så kallade hedersmord förblir omfattande och säkra uppgifter om antalet fall saknas. Genom att systematiskt samla tidningsuppgifter har den enskilda organisationen Madadgaar dock belagt ett knappt tusental fall under 2004. Med denna metod kan mörkertalet självklart vara stort. Vissa menar att sedvänjan är under utbredning geografiskt. År 2004 uppskattade pakistanska inrikesministeriet att över 4 000 personer mördats av hedersskäl under sex år. I januari 2005 infördes bestämmelser om skärpta straff för hedersmord i strafflagen. Lagändringen har kritiserats som otillräcklig i och med att en mördad kvinnas arvingar även fortsättningsvis kan förlåta det mord (*díyat*) som de inte sällan själva har varit med om att anstifta.

Polisiära och rättsliga myndigheter förblir relativt okänsliga för våld mot kvinnor. Bedömningen från flertalet MR- och kvinnorrättsaktivister är att kvinnomisshandel ofta betecknas som en familjeangelägenhet, vilken kvinnan uppmanas söka lösa inom ramen för familjen. Offentlig rättshjälp saknas och tillgången till stöd är minimal. Det finns endast ett fåtal ideella organisationer som bistår kvinnor med anmälningar om våld. I de flesta städer finns dock kriscenter som erbjuder rådgivning och hänvisning till kvinnohus. Otidssenliga värderingar och fattigdom gör att kvinnor ofta inte får stöd från föräldrar och syskon om de misshandlas av sin make. Att en dotter vill separera uppfattas som en skam för kvinnans familj. Om en familj gift bort en dotter vill man ogärna se hemgiften gå förlorad genom att kvinnan skiljer sig.

Tvångsgiftermål förekommer. Av Pakistans grundlag följer att ingen kan tvingas in i giftermål, men denna rättighet har i praktiken varit av underordnad betydelse. En positiv trend är att pakistanska domstolar i ökande utsträckning varit villiga att döma till kvinnans fördel i fall om tvångsgiftermål. Högsta domstolen har i ett avgörande med prejudicerande verkan bekräftat kvinnors självständighet i detta avseende. Även då det inte är fråga om tvångsäktenskap i strikt bemärkelse har kvinnor har små möjligheter att bestämma över sina egna liv. Arrangerade äktenskap är norm i alla samhällsklasser. I synnerhet på landsbygden gifts flickor bort i unga år, ca en tredjedel som underåriga, ibland med betydligt äldre män. Efter giftermålet är kvinnan i allmänhet helt utlämnad till mannen och hans familj. En kvinna som vägrar gifta sig med en av familjen utvald person har små möjligheter att få skydd av myndigheterna. Skilda kvinnor har låg status och riskerar att förlora vårdnaden om sina barn.

Handel med kvinnor och barn förekommer. Pakistan uppges vara både ett ursprungsland och en destination för handeln med kvinnor och barn. Kvinnor lockas eller bortförs för att bli hustrur, arbetskraft eller prostituerade. Förutom

Pakistan utgör Bangladesh och Afghanistan vanliga ursprungsländer och den arabiska halvön en vanlig destination. Media har under året fortsatt rapporterat om att polis ingripit mot smugglarligor, men säkra uppgifter om omfattningen saknas. En lag mot handel och smuggling av människor antogs hösten 2002, men har inte tillämpats effektivt.

Regeringen har under de senaste åren vidtagit reformer som syftar till att förbättra kvinnans ställning, bland annat har en nationell kvinnokommission, *National Commission on the Status of Women*, inrättats. Resultatet har dock inte alltid ändrat situationen i praktiken. Som ovan nämnts togs ett viktigt men begränsat steg i november 2006 i och med ändringen i bestämmelserna om äktenskapsbrott och våldtäkt i *Hudood*-lagen. Samtidigt presenterade regeringen ett nytt lagförslag: *Prevention of Anti-Women Practices Bill 2006* som bland annat syftar att kriminalisera och komma tillrätta med övergrepp i form av tvångsgiftermål och brudköp, så kallat giftermål med koranen och traditionerna med muntliga skilsmässor *talak* och att överlämna flickor som kompensation vid brott *vani/swara*. Förslaget har redan mött hård kritik av de religiösa partierna och det är ännu oklart vilket öde propositionen går till mötes i parlamentet.

15. Barns rättigheter

Omkring 45 procent av Pakistans befolkning på ungefär 160 miljoner invånare är under 18 år. Deras rättigheter är svårt eftersatta trots att en rad lagar antagits för att tillgodose dem. Regeringen strävar efter att ytterligare förbättra lagstiftningen i enlighet med barnkonventionen, mest noterbart när det gäller barnarbete. I kontrast till kvinnornas situation är de största problemen inte traditionella föreställningar eller att lagstiftningsvilja saknas, utan att de lagar som antas inte efterlevs.

Barnarbete är en utbredd företeelse. Fattigdom, brist på skolor och dålig kvalitet på utbildningen bidrar till att så många barn arbetar. Vissa börjar arbeta redan som femåringar. UNICEF har tidigare uppskattat att en femtedel av alla barn mellan 10 och 15 år förvärvsarbeta på ett eller annat sätt, men aktuell statistik saknas. Barnarbetare förekommer framför allt inom jordbruk, tegelbruk, olika typer av tjänsteverksamhet, byggnadsarbete, tillverknings-, gruv- och färgindustri samt i mattillverkning. Många barn omfattas också av problemet med skuldslateri, så kallad *bonded labour*, där de tvingas arbeta för att betala av familjens skulder. Pakistan ratificerade ILO:s konvention mot de värsta formerna av barnarbete i augusti 2001. En nationell aktionsplan mot barnarbete finns och regeringen har beslutat att barnrättskommittéer ska inrättas på lokal nivå. Med stöd av ILO har staten etablerat rehabiliteringscentra för barnarbetare. Flera enskilda organisationer driver skolor i anslutning till arbetsplatserna. Internationella påtryckningar har gjort industrin mer

medveten om risken för bojkotter. Påtryckningarna påverkar dock främst industrier som exporterar till västvärlden.

Fysisk bestraffning av barn är vanligt - såväl i hemmet som i skolorna. I vissa fall i form av piskning och annan misshandel. Organisationer som erbjuder barnarbetare skolgång talar om barns rädsla för att gå i skolan; de förknippar skolgång med aga. Inte minst i koranskolor (*madrassabs*) är fysisk bestraffning vanlig. Även sexuellt utnyttjande av barn förekommer. Sexuellt utnyttjande av barn är utbrett. Handel med barn för prostitution förekommer. I konservativa delar av nordvästra gränsprovinserna, är det delvis även socialt accepterat att män använder pojkar för sexuell tillfredsställelse. Vissa källor uppskattar antalet prostituerade barn till ungefär 40 000. Enligt en uppskattning är knappt hälften av alla våldtäktsoffer minderåriga. Handel med barn förekommer internt och till utlandet trots att det är förbjudet. Barn har bland annat sålts till gulfstater där de tvingas arbeta som jockeys vid kamelkapplöpningar. I andra fall handlar det om hushållstjänster. År 2002 antogs en särskild lag som förbjuder och bestraffar människohandel. Antalet gatubarn i storstäderna fortsätter vara stort och missbruk är vanligt.

Straffbarhetsåldern för barn är sju år. Barn äldre än tolv år jämföras med vuxna i straffhänseende. För ålderskategorin sju till tolv år avgörs straffbarhet från fall till fall. Den islamiska *budood*-lagen som straffbelägger sexuellt umgänge utanför äktenskapet (*zina*), gäller också flickor som inträtt i puberteten även om de inte fyllt 16 år. Dödsstraffet avskaffades för minderåriga år 2000. Genom lagen om behandling av minderåriga i rättssystemet (*Juvenile Justice System Ordinance*) är det numera förbjudet att hålla minderåriga fängslade tillsammans med vuxna med detta är fortfarande norm på grund av bristen på ungdomsfängelser.

16. Rättigheter för personer som tillhör nationella, etniska, språkliga och religiösa minoriteter samt urbefolkningar

Pakistans minoriteter består av runt tre miljoner kristna, två miljoner hinduer och 1,5 miljoner ahmadior. Av den stora muslimska majoriteten uppskattas 20 procent vara shi'a-muslimer. Utöver detta finns några mindre muslimska samfund, till exempel ismaeliterna i landets norra delar. Pakistansk lag och pakistanska myndigheter skyddar inte i tillräcklig utsträckning de religiösa minoriteterna. Ett allvarligt problem är lagstiftningen mot blasfemi som ofta riktas just mot minoriteterna.

Ahmadiorna har av Pakistan förklarats vara icke-muslimska, trots att de själva ser sig som muslimer. Deras religionstillhörighet noteras i passen och de kan bestraffas om de använder muslimsk terminologi och muslimska ritualer. De tillåts inte heller företa pilgrimsresor till Saudiarabien. Flera av deras moskéer har förseglats eller konfiskerats av andra muslimska samfund. De har inte rätt att begravas på muslimska begravningsplatser och om så ändå sker exhumeras liken och förs bort. Ahmadi-minoriteten drabbas ofta av religiöst motiverade

våldsgärningar och rättsliga myndigheter tenderar att betrakta våld mot dem som mindre allvarligt. Konservativa muslimska ledare agiterar öppet mot ahmadiorna utan rättsliga ingripanden från myndigheterna. Regeringens bristfälliga ansträngningar för att skydda minoriteten, liksom dess ovillighet att ställa de misstänkta till ansvar, torde utgöra ett MR-brott.

Även kristna och hinduer utsätts för trakasserier. Kristna har haft svårigheter att få tillstånd att bygga kyrkor och att utverka visering för besökande präster. I november 2005 attackerades och brändes tre kyrkor, en kristen skola och en prästs hus av en mobb i Punjab.

17. Diskriminering på grund av sexuell läggning eller könsidentitet

Det är inte i lag förbjudet att vara homo-, bi- eller transsexuell (HBT). Socialt finns en relativt stor tolerans för intimt umgänge mellan personer av samma kön, medan det inte kan anses vara socialt accepterat att vara öppet deklarerad homo-, bi- eller transsexuell..

Enligt den pakistanska strafflagen (som antogs under brittiskt styre) är analt samlag straffbelagt med fängelse mellan 2 år och livstid. I praktiken lagförs personer inte för homosexuellt umgänge. Några ansträngningar gör inte för att öka respekten för homosexuella från officiellt håll, men inga uppgifter finns heller som indikerar att statliga myndigheter skulle sanktionera förföljelse av HBT-personer. Manlig homo- och manlig transsexuell prostitution förekommer öppet.

18. Flyktingars rättigheter

Pakistan har inte ratificerat 1951 års flyktingkonvention men samarbetar med UNHCR och IOM i flyktingfrågor och har tidigare beviljat afghanska flyktingar uppehålle. Dessa uppgick som mest till 4-5 miljoner under åttiotalet och drygt 3 miljoner under talibanregimen. Utöver de regelrätta flyktingarna finns enligt myndigheterna ytterligare drygt 1,5 miljoner afghaner i landet. Närvaron av afghaner i Pakistan har under 2006 komplicerats av den försämrade situationen i Afghanistan och i gränsområdena. Ett program för att registrera afghanerna har påbörjats och avsikten är att de som efter december 2006 saknar ID-kort skall förpassas. Andra immigranter som åberopar politiska eller andra skäl för att ha flytt sina hemländer betraktas i de flesta fall som (illegala) invandrare av pakistanska myndigheter.

I Pakistan förekommer också emellanåt internflyktingar som av stridigheter har tvingats fly från oroliga områden, bl. a från Waziristan och östra Balochistan. Även konflikten med Indien om Jammu och Kashmir har tvingat människor att fly – i första hand från den indiskkontrollerade delen av området. Flertalet av de uppskattningsvis tre miljoner människor som blev hemlösa vid jord-

bävningen i oktober 2005 har återvänt till sina områden, även om många fortfarande saknar godtagbara bostäder.

19. Funktionshindrades rättigheter

Funktionshindrades situation är mycket utsatt. Funktionshindrade barn tas oftast om hand av sina föräldrar då någon offentlig service inte finns i detta avseende. När det gäller fattiga familjer tas funktionshindrade barn i bästa fall om hand av välgörenhetsorganisationer. Annars göms de som regel undan och har små möjligheter att integreras i samhället. Nära nog alla mentalt sjuka tas om hand av familjen. Funktionshindrade vuxna och barn får ofta försörja sig som tiggare. Staten har lagstiftat att minst två procent av anställningarna inom privata och offentliga institutioner ska gå till funktionshindrade. Företag kan dock välja att istället ge donationer till en särskild fond. En särskild myndighet bistår med att finna förvärvsarbete åt funktionshindrade och att erbjuda lån.

I en del större städer har ett fåtal speciella handikappcentra öppnats med möjlighet till sjukgymnastik och yrkesträning för fysiskt handikappade. För vissa typer av sjukdomar och funktionshinder finns relativt god sjukvård att tillgå. I regel har dock endast de välbeställda möjlighet att utnyttja denna vård.

ÖVRIGT

20. Frivilligorganisationers arbete för mänskliga rättigheter

Såväl internationella som inhemska organisationer för mänskliga rättigheter tillåts bedriva verksamhet i Pakistan, även om det traditionellt finns viss misstänksamhet från myndigheternas sida gentemot enskilda organisationer. I synnerhet gäller detta organisationer som misstänks missionera. Hot mot MR-organisationer förekommer ofta från islamistiska grupper. Organisationer som arbetar med kvinnor, kvinnors rättigheter och andra MR-frågor anklagas regelmässigt för bristande moral, korruption, slöseri och försök att införa främmande, västliga värderingar. Polisen är inte sällan obenägen att skydda MR-organisationer mot hot och aktioner från religiösa partier och extrema grupper.

Den mest välkända och respekterade organisationen på MR-området är Human Rights Commission of Pakistan (HRCP). Flera andra organisationer gör stora insatser, såsom kvinnorrättsorganisationen Aurat Foundation, Lawyers for Human Rights and Legal Aid (LHRLA), barnrättsorganisationen SPARC, Centre for Legal Assistance and Settlement, National Commission for Justice and Peace, m fl. Advokatsamfund finns och agerar i princip utan negativa inskränkningar från officiella instanser. Samfunden tenderar dock att vara kopplade till politiska partier, med följd att verksamheten i viss utsträckning blir politiserad. På initiativ av enskilda parlamentariker bildades en parlamentarisk 'kommission' för mänskliga rättigheter (PCHR) våren 2003.

Kommissionen har medlemmar från alla större partier, inklusive från den religiösa partialliansen MMA.

21. Internationella och svenska insatser på området mänskliga rättigheter

Alla viktigare internationella organisationer och många internationella enskilda organisationer har verksamhet i Pakistan på området för mänskliga rättigheter. ILO och UNICEF samarbetar med regeringen om åtgärder mot barnarbete och för reformer inom utbildningsväsendet. EU - liksom flera bilaterala givare som USA, Storbritannien, Nederländerna, Norge och Schweiz - stödjer biståndsprojekt med inriktning på mänskliga rättigheter, utbildning och social utveckling. USA står ensamt för närmare hälften av de federala anslagen på sociala områden som hälsa, vatten och grundläggande utbildning. Det internationella stödet sker i första hand på det ekonomiska och sociala området men visst stöd ges också för demokratiutveckling och till det civila samhället; i synnerhet inför de val som troligen kommer att hållas i slutet av 2007.

Svenska Rädda Barnen är verksamma i landet och samarbetar med pakistanska organisationer bland annat avseende barnarbete. Sverige stödjer ett projekt som leds av FN:s fackorgan mot narkotika och brottslighet (UNODC) och som bland annat riktar sig mot gatubarn, men har i nuläget inget utvecklingssamarbete med Pakistan.